

БОРБЕ ОКО РАЖАНЕ

Оног дана кад је Пожега, после протеривања четника са Трешњице и из пожешке котлине, ослобођена трећег новембра, Прва пожешка чета Ужичког партизанског одреда нашла се у Ражани, између Косјерића и Ваљева. Она је са ваљевског фронта упућена овде да осигурава пролаз између Ужица и Букова.

У Прву пожешку чету тих дана пристигла је једна група бораца из Друге пожешке чете, у којој је, поред осталих, био и Божо Смиљанић, данас једини живи непосредни сведок тих догађаја.

„ . . . Камионом смо преко Карана и Косјерића дошли до испред Букова. Ту је дошао командир чете Велимир Мићић¹ и преузео је нас 13 људи. Изашли смо на Букове. У чети је било четири десетине и ми, који смо дошли (из Друге пожешке чете), распоређени смо по свим десетинама. Припао сам првој десетини, где је десетар био Сретен Кораћ из Расне. У његовој десетини није било придодлих бораца. Сви су још из Ужица. Ни у осталим десетинама није било новоприкључених. . .

Другог дана Немци нас нападну. Датума се не сећам. Са Немцима су нас нападали недихевци и љотићевци. Четници су били до нас. Ми смо имали добар положај. Борба је почела негде изјутра. Нама је дошао курир и јавио да долазе Љубићани. Они су напали Немце с леђа. Тамо је био јак окршај. Ту је Љубићска чета разбијена. Ми смо се дуже држали, али омо се и ми морали повлачити и извлачити. Видео сам када се један тешко рањени Чачанин убио². . .”

У овом свом сећању³ Божо Смиљанић додаје и неке важне напомене. Он каже да тада није познавао све борце Прве пожешке

1. Велимир Мићић, наставиик, командир Прве пожешке чете, гтогинуо је на Кадинрчи 79. новембра 1941. године. Вид. *На ратиштима и стратиштима*, књ. 2, стр. 123—124; *Цветови у огњу*, стр. 96.

2. Реч је о Милији Бусловићу, учитељу, командиру чете у Чачанском партизанском одреду. Вид. *Не* ратиштима и стратиштима*, књ. 2, стр. 505—506; *Чачак V НОБ. Пали борци и жртве*, Чачак 1977, стр. 163.

3. Сећање Божо Смиљанића, Историјски архив Титово Ужице, МГ, инв. бр. 1226.

Пеђа Фучидзи

Миломир Мићић

Цветко Максимовић

Живко Ђоловић

Љубинно Џиновић

Драгомир Милошевић

Јеремија Јовићевић

Светомир Милчановић

Јосип Смиљанић

чете, јер је пре рата живео у Чачку. Каже да је познавао само неке од њих.

Комесар Колубареког батаљона Ваљевског партизанског одреда Жикица Јовановић Шпанац, под чијом командом је била и Прва пожешка чета, наредио је командиру Велимиру Мићићу и комесару Аћиму Ивановићу да са четом што пре стигну у Ражану, растерају тамошње четнике, а по могућности похватају офицере и жандарме и спроведу их у штаб, а курира Еру да ослободе. О овоме у књизи **Пожега у НОР и револуцији**⁴ пише:

„... На путу према Ражани чета се зауставила на превоју Букова, у шумекој кући, да се одмори и склони од кише. Ту је команда чете направила план напада на Ражану. После одмора, чета је наставила пут ноћу. По плану команде, требало је опколити Ражану и изненадити четнике. Међутим, патрола је набасала на четничке страже, па до изненађења није дошло, јер је настало пушкарање. Ипак, чета је уопела да делимично опколи село, али се део четника под борбом извукао. Командант четничке јединице Радојевић побегао је бос и само у доњем вешу. Велики број четника, њих око 50, било је заробљено. Заплењено је доста оружја, вагон пшенице и два вагона кромпира. . .”

Како је текла борба у Ражани, описује у свом сећању Божо Смиљанић:

„... Пред зору смо стигли у Ражану. Наступали смо опрезно по тројкама. Ушли смо тихо у Ражану и сазнали да четници спавају у школи. Пред школом је стража. Комесар са тројком је пошао напред. Са леђа је пришао стражару који је седео и куњао наслоњен на пушку. Ухватили су га и довели пред командира. Одао нам је знаке (лозинку). Упали смо у школу. Повикали смо: „Руке у вгас!“ Четници су се предали. Разоружали смо 72 четника. Са њима је био и један поп, код кога смо пронашли неко злато и доста новца. Четнике смо пустили да иду кућама.

... Тражили омо четничког официра и пронашли смо га у једној кући на спавању. . .”⁵

У књизи **Пожега у НОР и револуцији** догађаји у Ражани описују се овако:

„... Сутрадан, команда чете се забавила око плена и заробљеника, а будност је попустила. Командир чете Вељо Мићић је са око пола чете одвео заробљенике у штаб Ваљевског одреда, у Бачевце. Он је одредио коме-

4. Јован Р. Радовановић: *Пожега у НОР и револуцији*, Пожега 1986, стр. 144.

5. Сећање Божа Смиљанића, Историјски архив Титово Ужице, МГ инв. бр. 1226.

сара Ивановића да евакуише заплећену пшеницу, кромпир и друго, а свог заменика Миломира Мићића, учитеља и резервног официра, да га замењује. У међувремену неко од партизана из Ражане телефоном се неопрезно похвалио Косјерићу (телефонска веза је радила) да су партизани у Ражани! Четници су отуд брзо спремиле противнапад на партизана и изненадили их. Комесар Ивановић још није био кренуо са транспортом плена, јер је утовар ишао тешко и споро, што је на крају била срећна околност да чета није остала сасвим без командног кадра. Четнички противнапад је био тако изненадан и јак да је чета претрпела велике губитке (пет бораца је погинуло, а 19 заробљено). Под тешком борбом остатак чете је одступао. . ."⁶

Заробљене партизана у Ражани четници су одвели у Косјерић и тамо су стрељали Миломира Мићића. Остали су кратко задржани у затвору док се није прикупила већа група заробљених са других страна па су их затим отерали на Равну гору. То је била ДРУГА ГРУПА заробљених партизана коју су четници отерали на Равну гору.

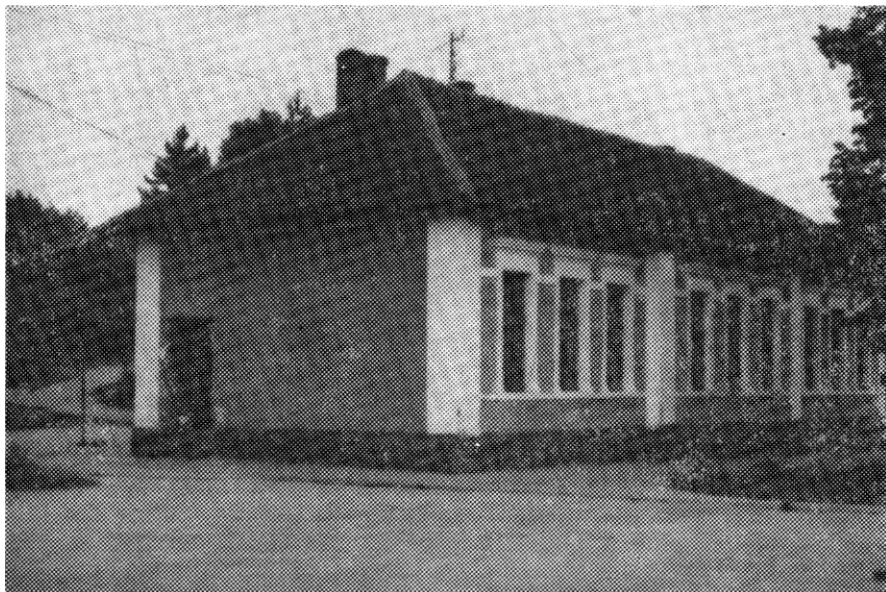
Дуго је владало мишљење да су партизани заробљени у Ражани на Равну гору отерани заједно са онима који су заробљени у Косјерићу 1. новембра 1941. године. Пажљивим поређењем датума и осталих података из разних извора дошло се до сигурнијег закључка. Наиме, утврђено је да су припадници Команде места у Косјерићу, борци посадног вода којим је командовао Радоје Узуновић и још неколико других бораца и партизанских сарадника из Косјерића и околине похватани већ првог новембра увече и сутрадан су отерани на Равну гору. Они су чинили ПРВУ КОЛОНУ заробљеника из Косјерића. Борба са четницима у Ражани, међутим, вођена је трећег новембра 1941. године. Прва колона заробљених тада је већ била на Равној гори. Они који су заробљени око Ражане, заједно са осталим који су им придружени, потерани су на Равну гору из Косјерића тек четвртог новембра.

Ток борбе учесник Божо Смиљанић описује овако:

„ . . . Поподне су нас напали четници са једног брда. Дошао је неки „Бели“ и рекао да се борба са четницима мора водити. Ми смо били ослабљени, јер је наш командир отишао на Букове да спроведе неке четнике. . . Заробили смо четворицу четника и они нам рекоше да смо их ту и тог јутра били заробили и, пошто смо их пустили, срели су их други четници, поново наоружали и вратили на Ражану.

6. *Пожега у НОР и револуцији*, стр. 144.

Нешто касније је настао прави пакао. Нама је нестало муниције. Везе између наших положаја су покидане. Почели смо се повлачити према Буковима, јер су нас четници нападали од правца Кошјерића. . . На изласку из Ражане пошли смо мало улево. Борба је изненада престала. Идемо слободно према Буковима. Одједном је читава руља четника искочила пред нас и похватала нас. Ухваћени су: Михаило Јанковић из Узића, Божо Смиљанић, Милорад Кречковић, Љубинко Џиновић, Сретен Кораћ и два тешка рањеника, чијих се имена не сећам. Рањеници су одмах побијени. . .

Зграда Основне школе у Ражани, у којој су четници напали Пожешку партизанску чету

Четници су нас повезали и повели у кафану у Ражани. . . Преноћили смо у неком подруму.

Одатле су нас повезане жицом слровели у затвор у Кошјерић.

Сутрадан у затвор дотераше још петнаестак партизана. То су били Чачани. Рекоше да су похватани између Карана и Рибашевине и да их је са својим четницима похватао неки Стојко из Рибашевине.

У току ноћи четници доведоше једног човека у кожном капуту. Кажу да је то неки кафеџија⁷ . . . Изјут-

7. Име овог човека није могло да се утврди.

Драгојле Лековић

Сретен Кораћ

Марко М. Милошевић

Михаило Јанковић

Страјин Радовановић

Милорад Крчновић

Миломир Лазовић

Душан Вајевић

Ђурђе Павловић

ра су нас извели из ооба и повезали жицом. Тада је дошао четнички командант Рачић и наредио тројници четника да закољу оног у кожном капуту. Тада сам први пут у животу видео како кољу човека. Нас је ту било око 50—60 људи.

Одатле су нас истог дана потерали и терали некуда према Равној гори, али ја не знам кроз која села смо пролазили. . .⁸

Датум борбе у Ражани — 3. новембар — сасвим прецизно је записао у свом дневнику тадашњи борац Пожешке чете, касније генерал Бранислав Јокоовић⁹. Он пише да је у „понедељак, 3. новембра“ дошло до борбе у Ражани, да су најпре заробљена 64 четника, а затим су четници поново напали и Пожешка чета је препрела велике губитке.¹⁰

Једини живи непосредни сведок борбе у Ражани, Божо Смиљанић, се, истина, не сећа тачно датума овог догађаја, али додаје:

„ . . . Заробљени смо у Ражани вероватно 3. новембра 1941. године. Тај датум могу да прихватим, јер га повезујем са Лучинданом, а Лучиндан је била слава моје куће у селу“.¹¹

Мада се у наведеним изворима помињу доста прецизни подаци о губицима Пожешке чете у Ражани (пет погинулих и 19 заробљених), потпун број изгинулих и заробљених партизана и партизанских сарадника у целој овој операцији тешко је данас поуздано утврдити. Друга колона заробљених, која је из Косјерића отерана на Равну гору 4. новембра 1941. године, доста је већа од броја заробљених у самој Ражани. Четници су у Косјерић, поред оних који су заробљени у Ражани, дотеривали и друге похватане борце из Косјерића и околних села, а вероватно и неке које су појединачно похватили око пута између Косјерића и Ваљева. Зато описак изгинулих, настрадалих и заробљених и из ове групе не треба сматрати коначним. Овде су само имена оних за које су могли да се прикупе подаци. То су: Станко Бошњаковић, Душан Вајовић, Светислав Душкић (рањен у току борбе, умро од рана у болници), Радич Ђоковић (рањен и умро од рана у болници), Живко Ђоловић, Илија Јанковић, Михаило Јанковић, Момчило Јовановић (погинуо), Петар Јовановић, Јеремија Јовићевић, Љубисав Јокић, Драгомир Ковачевић, Сретен Кораћ, Милорад Кречковић, Драгољуб Кулизић (погинуо), Миломар Лазовић, Драгојле Лековић, Цветко Максимовић, Превислав Марковић, Десимир Матићевић, Недељко Милосављевић, Драгомир Милошевић, Марко Милошевић, Радомир Милошевић, Радосав Милошевић, Владимир Милчановић, Све-

8. Сећање Божо Смиљанића, ИА ТУ, МГ 1226.

9. Бранислав Бране Јокоовић, генерал у пензији, умро је јула 1986. године. Податак о његовом запису објављен у књизи Ј. Радовановића *Пожешка у НОР и револуцији*, стр. 146.

10. Ј. Радовановић: *Пожешка у НОР и револуцији*, стр. 146.

11. Наведено сећање Божо Смиљанића.

**Милија Ћусловић,
командир чете у
Чачанском партизанском
одреду**

томир Милчановић, Миливоје Митровић, Миломир Мићић (СП
љан по заробљавању у Коојерићу), Богољуб Мунитлак, Обрад Г
дельковић, Милан Николић, Лазар Обреновић (погинуо), Обр
Обреновић, Ђурђе Павловић Ђука, Радивоје Павићевић, Страј
Радовановић, Грозда« Рогоић, Жарко Симеуновић, Божо Смиљаго
Јосип Смиљанић, Живорад Тодосијевић, Радомир Тодоровић, „П
бросав Ћусловић, Милија Ћусловић (рањен, извршио самоубиство)
Пеђа Фучидзи и Љубинко Џиновић.

Овде се, као што се види, налази и извештај о једном броју бора
Прве чачанске партизанске чете. Она је почетком новембра 1941
године водила борбу против четника у селу Драчићу код Ваље!
У тој борби погинуо је (рањен, извршио самоубиство) њен ком
дир Милија Ћусловић. У Драчићу и око Драчића „четници су :
робили већи број бораца Прве чачанске партизанске чете и
осталим заробљеним партизанима предали их Немцима. .

12. *Чачански крај у НОБ 1941—1944. Хронологија догађаја*, стр. 157. Постоје извесне не
цизности у овом извору. Ту стоји да су борбе са четницима у Драчићу вођене око
новембра, а да су чачанске партизане четници заробили код Ражане 11. новембра. То
очевидно нетачно. У истој едицији из Чачка — *Пали борци и жртве*, на стр. 163, ст
да је Милија Ћусловић погинуо 5. новембра. Све се догодило доста раније.